

A mentális problémákkal küzdő és a korlátozott értelmi képességű személyek alapjogai

Az Európai Unió Alapjogi Chartájának az Egyenlőségről szóló címéhez tartozó 21. és 26. cikke értelmében tilos a fogyatékoság alapján történő megkülönböztetés, illetve el kell ismerni és tiszteletben kell tartani a fogyatékkal élő személyek jogát a beilleszkedésre.

Az Európai Unióban mintegy 80 millió személy él valamilyen fogyatékosággal (az Európai Bizottság 2010–2020-as fogyatékoságügyi stratégiája)

Politikai háttér

A fogyatékosággal élők jogaira vonatkozó ENSZ-egyezmény (CRPD) szerint „fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”

Az FRA első fogyatékoságügyi projektje

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) első fogyatékoságügyi projektje az egyezmény szellemében valósul meg. A projekt célja, hogy az alapjogaik szempontjából felmérje a fogyatékosággal élő személyek egyes legveszélyeztetettebb csoportjainak, nevezetesen a mentálhigiénés problémákkal küzdő és az értelmi fogyatékosággal élő személyek helyzetét.

- A **korlátozott értelmi képességű** személyeket olykor szellemi fogyatékos vagy tanulási nehézséggel küzdő személyként is jellemzik. Ezek az elnevezések egy állandó állapot megnyilvánulásaira utalnak, amelyet az átlagostól jelentősen elmaradó értelmi képesség jellemez, és amely korlátozott szellemi teljesítőképességet eredményez.
- A **mentális problémák** hatással lehetnek a gondolatokra, a testre, az érzelmekre és a viselkedésre. Ezek a problémák súlyosak lehetnek, és komolyan hátráltathatják egy ember életvitelét. A mentális problémák közé tartozik a depresszió, a bipoláris zavar, a figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar, a szorongásos betegségek és az evészavarok.

Főbb kérdések

Megbélyegzés és társadalmi kirekesztés

A mentális problémákkal küzdő és a korlátozott értelmi képességű személyeket (a továbbiakban: fogyatékosággal élő személyek) a társadalom gyakran hasonló módon kezeli. Megbélyegzéssel és társadalmi kirekesztéssel kell szembesülniük. Évszázadokon át elszigetelték őket a többségi társadalomtól és becslések szerint az Európai Unióban ma is több mint egymillió fogyatékosággal élő felnőtt és gyermek intézetben él. Amellett, hogy sokszor nem választhatják meg, hol és hogyan élnek, ezek az emberek adott esetben a más uniós polgárokat megillető alapvető jogokat sem gyakorolhatják, mint például a választójogot.

Ezen okoknál fogva az FRA úgy döntött, hogy megvizsgálja e két csoport alapjogai érvényesülésének helyzetét.

„Ha nem is tudok beszélni, ez nem jelenti azt, hogy nincs mit mondanom”

(egy értelmi fogyatékosággal élő interjúalany az FRA egyik tanulmányában)

Jogokkal rendelkező „személy”, nem pedig a jótékonyság „tárgya”

Az egyezmény szemléletváltást jelent a fogyatékoság megközelítésében: a fogyatékosággal élő személyek nem minősülnek többé aktív társadalmi szerepvállalásra képtelen embereknek. Nem tekinthetők olyan személyeknek sem, akik a beilleszkedés érdekében „javításra” szorulnak. Ehelyett a társadalom elismeri képességeiket, a hangsúly pedig arra helyeződik, hogy a társadalomnak kell úgy alkalmazkodnia, hogy segíthesse e személyek teljes körű szerepvállalását.

Minden negyedik európai felnőtt küzd valamilyen mentálhigiénés problémával (Európai Bizottság, 2008).

Az egyezmény fogyatékossgal élő személyek közreműködésével és általuk íródott, a fogyatékossgal mozgalom szlogenjének megfelelően: „Ránk vonatkozóan ne szülessenek nélkülünk döntések”.

Az FRA fogyatékossgal területén végzett munkáját ez az emancipációs filozófia vezérli.

A fogyatékossgal élő személyek véleménye

A fogyatékossgal élő személyek képességeinek és adottságainak elismerésével és előtérbe helyezésével az FRA fogyatékossgügyi projektje e személyek véleményét kívánja egybegyűjteni életük fő jellemzőiről. Az adatokat mélyinterjúk és fókuszcsoportok segítségével gyűjtik össze, így biztosított a fogyatékos emberek részvétele mint aktív kutató és érdekérvényesítő személyek.

Jog annak megválasztásához, hogy hogyan és hol éljünk, valamint az egyenlő bánásmódhoz és a jogi következményekkel járó döntéshozatalhoz való jog

Az FRA kutatása azokra a területekre összpontosít, amelyeket a fogyatékossgal élő személyekkel, a kutatópartnerekkel és a döntéshozókkal közösen különösen fontosnak talált.

A kiemelt területek többek között az alábbiak:

- › az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés (a CRPD 13. cikke);
- › hozzáférhetőség (a CRPD 9. cikke);
- › önálló életvitel (a CRPD 19. cikke);
- › kényszergyógykezelés és -elhelyezés (a CRPD 14. és 15. cikke);
- › jogképesség (a CRPD 12. cikke);
- › a politikai életben való részvétel (a CRPD 29. cikke).

Az FRA 2012-ben kiad egy útmutatót arra vonatkozóan, hogy hogyan végezhető inkluzív kutatás.

Jog

Az FRA kutatásában megvizsgálja a 27 tagállamban az érvényben lévő jogi rendelkezéseket a fent említett kiemelt területeken. A kutatásban hivatkozni fognak a vonatkozó ENSZ- és európai normákra, valamint az uniós jogra. Az Unió különböző tagállamaiban fennálló helyzet összehasonlítására is sor kerül.

Életvitel

A kutatás azt is felméri, hogy a 27 tagállamban hogyan tartják tiszteletben a fogyatékossgal élő személyek jogait a gyakorlatban.

Emellett 2011 elején kilenc tagállamban terepmunkát is végeznek – Bulgáriában, az Egyesült Királyságban, Franciaországban, Görögországban, Lettországon, Magyarországon, Németországban, Romániában és Svédországban. A fókuszcsoportokban fogyatékossgal élő személyek és olyan szereplők vesznek részt, akik jelentősen befolyásolják az előbbieket életét, mint például gondozók és személyi segítők.

A kutatás eredményeit 2011 és 2012 során teszik közzé.

Tényeken alapuló tanácsadás

A kutatás eredményei mind az uniós intézmények körében – úgymint az Európai Bizottság és az Európai Parlament –, mind nemzeti szinten tájékoztatással szolgálnak majd a politikai döntéshozatal számára. Az eredmények segítik az érintett szereplőket az egyezmény végrehajtásának biztosításában.

Ily módon a jog, a politika és az egyezmény hatékony végrehajtása az első kézből kapott információk segítségével alakítható, és a fogyatékossgal élő személyek véleménye előtérbe kerül a döntéshozatal folyamán.

A fogyatékossgal élő személyek állnak a projekt középpontjában, azonban számos más szereplő is hozzájárul majd a projekt kialakításához, végrehajtásához és értékeléséhez.

További információk

A másolatot a tájékoztató az Easy Read formátumban, kérjük vegye fel: disability@fra.europa.eu

Az FRA fogyatékossgal kapcsolatos tevékenységeinek áttekintéséhez látogasson el az alábbi oldalra: fra.europa.eu/fraWebsite/disability/disability_en.htm